

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

УДК 323.3;364

DOI: 10.15587/2313-8416.2015.44453

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ-СИРИТ В ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

© Ю. Г. Губерт

У статті виокремлені основні етапи становлення системи виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні. Проаналізовані основні законодавчі акти, рішення, що приймалися та втілювались на державному рівні з метою реалізації принципів захисту прав дитини-сироти згідно з Конвенцією про права дітей

Ключові слова: діти, сирота; соціальне сирітство, інтернат; прийомна сім'я; усиновлення; безпритульність; реформування

The article reviews the main stages of system of care for orphans and children without parental care in Ukraine. Basic legislation, decisions which was enacted at the state level for implement principles of the Convention on the Rights of Children are analyzed

Keywords: children, orphan, social orphanhood, care home, foster family, adoption, homelessness, reforms

1. Вступ

Турбота про підростаюче покоління є одним із пріоритетів держави. Зі здобуттям незалежності перед Україною постав ряд викликів, до яких держава була не готовою. З середини 1990-х рр. країна пережила хвилю масової дитячої безпритульності; на тлі зменшення загальної кількості дітей зростала кількість сиріт та дітей, які виховуються в інтернатних установах. А з початком воєнного конфлікту у 2014 р. держава вперше зіштовхнулася з проблемою масового внутрішнього переселення, дитячою смертністю та травматизацією. За даними Міністерства соціальної політики України та ЮНІСЕФ, до окупації 2014 р. в Україні було близько 92 тис. дітей-сиріт та понад 80–96 тис. дітей, які виховуються в інтернатах і лише близько 20 % з яких мають статус сироти; решта – це діти з малозабезпечених сімей [1]. У квітні 2015 р. кількість зареєстрованих переселенців в Україні становила 1,2 млн. осіб, з них 154,6 тис. дітей; на сході України загинуло 65 та було поранено 174 дітей. Загалом від збройного конфлікту постраждало 1,7 млн. дітей. Експерти застерігають, що є ризики повторення масової безпритульності, яку 5–6 років тому було подолано.

2. Постановка проблеми

Процес формування державної політики щодо захисту дітей в Україні пройшов ряд етапів. У 1989 р. СРСР ратифікував Конвенцію про права дітей, цей документ набрав чинності в незалежній Україні. Цю подію можна вважати поворотом у державній політиці. Відтоді Україна прийняла сотні законодавчих

актів щодо захисту дитини, які по-різному оцінюються правозахисними організаціями. Однією з головних проблем державної політики щодо дітей є її непослідовність. Часто зі зміною політичних сил при владі відбувається необгрунтоване згорання або сповільнення процесу реформування, і лише через певний час після усвідомлення актуальності запущених процесів їх вдається відновлювати. Такі тенденції свідчать про відсутність глибокого розуміння питань захисту дітей високопосадовцями, відсутністю важелів впливу на прийняття рішень у громадських організацій, про відсутність довгострокової стратегії розвитку сфери захисту дітей. Тому вивчення процесу становлення політики у сфері захисту дітей, вивчення здобутків та прорахунків попередніх років, вивчення перспектив розвитку державної політики у сфері захисту дітей є вкрай актуальним, особливо у контексті сучасної кризи.

3. Літературний огляд

Питання реформування системи виховання сиріт, імплементації міжнародних норм захисту прав дітей в українське законодавство вивчалися багатьма науковцями. Зокрема: забезпечення прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування [2]; державна політика у сфері захисту прав дітей України [3]; становлення і розвиток в Україні сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [4]; державна допомога сім'ям з дітьми як форма соціально-правового захисту [5]; імплементація міжнародних стандартів прав дитини в національному законодавстві України [6].

4. Етапи формування державної політики щодо захисту дітей

Наша країна переживала дві хвилі масового сирітства та безпритульності – під час і після революції 1917–1920 рр. і в роки Другої світової війни. У 1990-х рр. Україна пережила «третю хвилю» соціального сирітства і безпритульності, що сягнула піку приблизно у 2002–2003 рр. Масштабність явища важко оцінити. Лише у 2006 р. приблизно визначили кількість безпритульних дітей – близько 70 тис., хоча благодійні організації називали цифру 250 тис. [7]. В умовах кризи 1990-х рр., Україна виявилася не готовою до подолання цієї проблеми. Основні зусилля були спрямовані на подолання фінансових проблем, але слід відзначити і прорахунки та недбалість державних чиновників, корупцію на всіх рівнях влади, недостатнє фінансування заходів, спрямованих на подолання дитячої безпритульності. У 1996 р. було прийнято Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» [8]. Розпочалося створення служби у справах неповнолітніх – саме на неї покладалися фіксація фактів безпритульності, пошук безпритульних дітей, ведення їх обліку, їх ресоціалізація [9]. Відкривалися притулки для дітей вулиці. 1994 р. було створено 2 притулки, 1995-го – 4, 1996-го – 10, 1997-го – 37, 1998-го – 17, 1999 р. – 9 [9]. Однак притулків було недостатньо: у 2000 р. функціонувало 82 притулки для неповнолітніх і 5 створених благодійними організаціями, де перебувало близько 21 тис. дітей, тим часом ішлося майже про 100 тис. безпритульних дітей. Не було усунено і причин потрапляння дітей на вулицю [10].

Особливо неконтрольованою була сфера міждержавного всиновлення, надто з огляду на те, що питання всиновлення дитини за кордон вирішувалося на місцевому рівні. Край цьому було покладено 1996 р., коли після «львівського скандалу», пов'язаного з вивезенням дітей за кордон, на міждержавне всиновлення взагалі ввели мораторій, що тривав близько року [10]. Це стало приводом для того, аби дещо впорядкувати сферу міждержавного всиновлення: у 1996 р. було створено центр всиновлення при Міністерстві освіти України [10]. Тож цей період становлення політики захисту дітей-сиріт можна вважати етапним, хоча остаточне закриття всіх прогалин у законодавстві й перекриття комерційних схем у міждержавному всиновленні відбулося лише у 2008 р. після прийняття Постанови КМУ «Про затвердження Порядку провадження діяльності з всиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей» [8].

У 1996 р. було створено Міністерство сім'ї, молоді та спорту України. Після 1998 р. активізується розвиток сімейних форм виховання сиріт. На той час більшість сімейних будинків була створена ще в 1989 р. і діяла згідно з положенням про дитячий будинок сімейного типу (ДБСТ), прийнятим 1994 р., зі змінами, внесеними у 1998 р. після передачі ДБСТ до юрисдикції органів у справах сім'ї та молоді [9]. У 2000 р. в Україні функціонував 91 ДБСТ, де виховувалося 762 дітей. Положення про ДБСТ передбача-

ло щомісячне фінансування витрат на їжу, одяг, ремонт, книги, медичне обслуговування тощо. Однак, за даними Українського інституту соціальних досліджень, фінансування не забезпечувало всіх потреб сімей, існувала значна заборгованість по виплатах перед ДБСТ [9]. 1998 р. став початком розвитку прийомних сімей. КМУ видав Постанову «Про проведення експерименту з утворення прийомних сімей у Запорізькій області» і затвердив положення про прийомну сім'ю [9].

На початку 2000-х рр. було ухвалено декілька важливих законів України: «Про охорону дитинства» (2001 р.) [9], «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (2001 р.) [9], Сімейний кодекс України (2002 р.) [9]. В останньому документі закладалися базові положення щодо захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які впродовж наступних років доопрацьовувались і доповнювались.

Однак багато положень законодавства не реалізовувались повною мірою з тих самих причин, що й протягом попереднього десятиліття: відсутність належного фінансування, нормативного та методичного забезпечення; нескоординованість дій міністерств, відсутність єдиного відповідального міністерства, що координувало б процес опіки всіма категоріями сиріт; невпорядкованість повноважень державних органів; відсутність компетентних та відповідальних кадрів, корумпованість у сфері захисту сиріт тощо [10].

Переломний момент настав у 2005 р. У цей час збіглися кілька позитивних чинників: стабілізація економічної ситуації; прихід до влади сил, орієнтованих на здобутки європейської культури; президентство В. А. Ющенка, якому проблеми дітей були особисто близькі; активна позиція громадських організацій. Подолання дитячої безпритульності й сирітства новий Президент визначив головним пріоритетом. До кінця травня 2005 р. КМУ представив президентові план реформ [10]. У червні 2005 р. відбулася перша нарада Президента щодо захисту прав дітей. Її результатом стала поява Указу Президента України «Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей» [11], яким КМУ доручалося подати на розгляд Верховної Ради низку законопроектів, затвердити концепцію реформування інтернатів. На думку екс-міністра сім'ї, молоді та спорту, цей документ можна вважати стартом реформи: відповідно до нього, Мінмолодьспорту мало повноваження реалізувати реформи, а решта міністерств мали виконувати його розпорядження, що було важливим, адже часто діти ставали заручниками міжміністерських перепон [10]. Для стимулювання розвитку сімейних форм виховання Кабмінів доручалося розробити механізм фінансування витрат на утримання сиріт за принципом «гроші ходять за дитиною». За цим принципом фінансову допомогу отримують й самі вихованці (у розмірі 2 прожиткових мінімумів), й батьки-вихователі (залежно від кількості дітей) [11].

Для подолання безпритульності вже у квітні 2005 р. з держбюджету було виділено 70 млн. грн. [10]. Далі проаналізували причини потрапляння дітей

на вулицю, використовуючи дані притулків. Виявилося, що приблизно з 70 тис. дітей вулиці 40 % становлять вихованці інтернатів, 40 % – діти з неблагополучних сімей, 20 % – діти, схильні до втечі з дому. Оскільки однією з головних причин безпритульності були інтернати, було прийняте рішення реформувати ці заклади [10, 12]. Крім того, відбувалися кадрові чистки; звільняли міліціонерів, які не виконували своїх обов'язків, не забирали з вулиць дітей-жебраків. Кримінальна міліція у справах неповнолітніх була реорганізована в Кримінальну міліцію у справах дітей, що означало зміну методів роботи: від правоохоронця вимагалось ставитися до порушників як до дітей, а не як до злочинців певного віку [10].

У 2006 р. було створено державний департамент з усиновлення і захисту прав дітей (2010 р. його ліквідували) [13]. У 2008 р. КМУ прийняв важливу постанову «Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей» [8], яка регламентувала порядок усиновлення, що остаточно ліквідувало можливість здійснення різних комерційних схем у цій сфері. Для підтримки національного усиновлення поступово вводились обмеження віку дітей, яких можуть усиновити іноземці, коли було зрозуміло, що дану вікову категорію дітей готові всиновити українці [8]. Завдяки цьому вдалося змінити тенденцію усиновлення – національне усиновлення почало переважати міждержавне [14].

Ключовою стала й Постанова КМУ «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» [6]. Це був потужний документ, завдяки якому робота служб, кожного чиновника чітко регламентувалася, що перекривало можливість для махінацій.

Після президентських виборів 2010 р. ситуація змінилася. Започатковане попереднім урядом реформування інтернатів наражалося на спротив, адже воно означало безробіття їх працівників. З боку певних осіб існувала зацікавленість в існуванні цієї системи: з 5,7 млрд. грн. щорічного фінансування цих закладів лише 798 млн. становлять видатки на утримання дитини, решта 4,9 млрд. витрачалися на утримання інтернату, обслуговування, зарплати [8]. Керівникам цих закладів вдалося переконати урядовців у нецільності розпочатих реформ, унаслідок чого було видано доручення урядові знову наповнювати інтернати, дітей припинили влаштовувати в сімейні форми виховання, як це було раніше. До того ж, у той час, коли держава намагалася зменшити кількість дітей в інтернатах, керівники цих закладів самостійно, штучно наповнювали їх дітьми з малозабезпечених родин замість сиріт, яких влаштовували в сім'ї [7]. Це був період спаду реформи.

З часом ставлення влади до напрямів реформи змінилося, зокрема – було відновлено розвиток сімейних форм виховання. Цьому сприяла й позиція глави держави, який, так само як і його попередник, опікувався питаннями сирітства, оскільки сам у ранньому дитинстві залишився без батьків. Крім того, були очевидні успіхи реформування протягом попередніх років. У 2011 р. було запроваджено посаду

Уповноваженого Президента України з прав дитини [1]. Уже 2013 р. показники влаштування дітей до сімейних форм виховання перевищили рівень 2009 р., кількість сиріт продовжила зменшуватися [14].

Разом з тим у процесі реформування, після успішного впровадження ПС, ДБСТ стало очевидним, що ліквідація інтернатів тільки завдяки розвитку сімейних форм виховання сиріт неможлива: за недостатніх заходів щодо попередження поповнення інтернату дітьми без статусу сироти (за заявами батьків) ці дві форми виховання стали лише паралельно розвиватись. Тому на державному рівні було усвідомлено важливість превентивної роботи із сім'єю, необхідність спрямовувати всі зусилля на збереження та підтримку родини. Про це йдеться в Указі Президента «Про Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року». З метою профілактики соціального сирітства було сформовано штат соціальних фахівців (12 тис. осіб) для патронату сімей [15] (2014-го їх фінансування з державного бюджету було припинено) [10]. З початком воєнних дій в Україні питання реформування системи виховання сиріт знову перейшло у фазу спаду, поступилося пріоритетністю нагальним проблемам вимушено переселених дітей, дітей які опинились в зоні конфлікту, дітей загиблих військовослужбовців тощо.

На наш погляд, здобутками реформи 2005–2013 рр. можна вважати: подолання неконтрольованої масової дитячої безпритульності [10]; щорічне зменшення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (з 103 тис. 2008 р. до 92 тис. – 2013-го); збільшення кількості сиріт, влаштованих до сімейних форм виховання (нині 85 % сиріт виховуються в родинах) [10]; зміну тенденції у сфері усиновлення (переважання національного всиновлення над іноземним) [14]; актуалізація проблеми ліквідації інтернатних закладів [12]. Українське реформування позитивно оцінюють міжнародні організації. Однак у Заключних спостереженнях Комітету ООН з прав дитини за 2011 р. [16] містяться певні зауваження щодо відсутності чіткої стратегії реформуванні інтернатів. В Україні досі понад 1 % дітей (80 % з яких не мають офіційного статусу сироти) виховується поза родиною [7], висловлено також зауваження з приводу того, що Україна не ратифікувала Гаазьку конвенцію про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення, Комітет ООН утретє закликав Україну ратифікувати її [16].

4. Результати дослідження

Отже, нами було з'ясовано що, становлення державної політики щодо сиріт в період незалежності пройшло низку етапів. Перше десятиліття характеризувалося дезорганізацією системи піклування сиротами, а саме: відсутністю належної нормативно-правової бази, методичного забезпечення, браком кваліфікованих кадрів. Незадовільне фінансування, незлагоджена діяльність міністерств сприяли розвитку корупції у цій сфері. Прогрес у законодавчій сфері розпочався на початку 2000-х років, коли було прийнято основоположні закони, але без належного мето-

дичного та фінансового забезпечення вони реалізувалися не повною мірою. Активне реформування розпочалося з 2005 р.: відбулося впорядкування повноважень міністерств; було створено нормативну базу, по якій навчено нових фахівців; збільшено фінансову допомогу сиротам та запроваджено новий принцип фінансування прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, опікунів; розпочато перефільювання деяких інтернатів; створено службу у справах дітей і кримінальну міліцію у справах дітей, а також Державний департамент з усиновлення та захисту прав дитини; упорядковано базу даних сиріт тощо. Якщо до 2005 р. щороку приймалося не більш як десяток законодавчих актів щодо захисту дітей-сиріт, то з початком реформи 2005 р. ця цифра щороку сягала 50–120. Завдяки об'єднаним зусиллям громадських, міжнародних організацій і держави було почато запуск низки необхідних механізмів, для реалізації прав дітей, зокрема на виховання в сім'ї.

5. Висновки

Україна має досвід та потенціал для реформування системи виховання та захисту дітей, дітей-сиріт. Не зважаючи на складну ситуацію в країні питання захисту дітей повинно залишатись пріоритетним. Але, на жаль, з 2014 р. відбувається спад реформування, державою скорочується фінансування послуги соціального супроводу кризових сімей, що в контексті нинішньої ситуації сприяє наповненню інтернатів дітьми, та може привести до нової хвилі масової безпритульності. Держава повинна зважено і компетентно приймати кожне рішення, що стосується українських дітей, і вжити всіх превентивних заходів для недопущення ще більшого загострення кризи у сфері захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Література

1. Моніторингове дослідження уповноваженого Президента про стан інтернатних закладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/zvit_int_2013.pdf
2. Волинець, Л. С. Забезпечення прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування [Текст] / Л. С. Волинець. – Соціальний захист дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: Державна доповідь про становище дітей в Україні (за підсумками 1999 р.). – К., 2000. – С. 20–34.
3. Кривачук, Л. Ф. Державна політика у сфері охорони дитинства: формування та реалізація [Текст] / Л. Ф. Кривачук. – Л.: ЛДФА, 2012. – 479 с.
4. Ченбай, І. В. Становлення і розвиток в Україні сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (40-і роки XX ст. – поч. XXI ст.) [Текст]: автореф. ... дис. канд. пед. наук / І. В. Ченбай. – ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2010. – 20 с.
5. Кулачок, Л. В. Державна допомога сім'ям з дітьми як форма соціально-правового захисту [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук / Л. В. Кулачок. – Х.: Національний університет внутрішніх справ, 2003. – 183 с.
6. Вінгловська, О. І. Імплементация міжнародних стандартів прав дитини в національному законодавстві України [Текст]: автореф. ... дис. канд. юрид. наук /

О. І. Вінгловська. – К.: Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2000. – 20 с.

7. Альтернативний звіт Про реалізацію Україною положень конвенції ООН про права дитини 2002–2008 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unicef.org/ukraine/report-ukr.pdf>

8. Київська обласна державна адміністрація Збірник нормативно-правових актів щодо соціального захисту дітей та підтримки сім'ї [Текст]. – К.: Вид. ТОВ «Інтпрес», 2013. – 391 с.

9. Державна доповідь «Про становище дітей в Україні (за підсумками 1999 року): Соціальний захист дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» [Текст]. – УІСД, 2000. – 138 с.

10. Архів Ю. Губерт [Текст]. – Аудіо запис інтерв'ю з Ю.Павленком 06.08.2014 р.

11. Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей» № 1086 від 11 липня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1086/2005>

12. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» № 1242 від 17 жовтня 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1242-2007-p>

13. Стенограма Парламентських слухань «Законодавче забезпечення та реальний стан дотримання прав дитини в Україні» від 22 грудня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://static.rada.gov.ua/zakon/skl6/11session/par_sl/sls2212110.htm

14. Державний комітет статистики України. Чисельність дітей, усиновлених протягом року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

15. Лист Міністерства соціальної політики України «Про покращення надання соціальних послуг найуразливішим верствам населення» № 228/0/15-12/56 від 26 квітня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN74777.html

16. Заключні зауваження та рекомендації Комітету ООН з прав дитини для України 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/unicef_ukraine2011.pdf

References

1. Monitoring research authorized the President on the status of boarding schools. Available at: http://www.president.gov.ua/docs/zvit_int_2013.pdf
2. Volinets L. S. (2000). Zabezpechennya prav dtey-sirIt I dtey, pozbavlenih batkIvskogo pikluyannya [The rights of orphans and children deprived of parental care]. Kiev, 20–34.
3. Kryvachuk, L. F. (2012). Derzhavna polItika u sferI ohoroni ditinstva: formuvannya ta realIzatsIya [The state policy in the field of childhood: the formation and implementation]. Lviv: LSAF, 479.
4. Chenbay, I. V. (2010). Stanovlennya I rozvitok v UkraYinI sImeynih form vIhovannya dItey-sirIt ta dItey, pozbavlenih batkIvskogo pikluyannya (40-I roki XX st. – poch. XXI st.) [Formation and development of Ukraine in the family care for orphans and children deprived of parental care]. H. Skovoroda Pereyaslav-Khmelnytsky Pedagogical University, 20.
5. Kulachok, L. V. (2003). Derzhavna pomoga sIm'yam z dItmi yak forma sotsIalno-pravovogo zahistu [State assistance to families with children as a form of social and legal protection Harkiv]. National University of Internal Affairs, 183.
6. Vinglovska, O. I. (2010). ImplementatsIya mIzhnarodnih standartIv prav ditini v natsIonalnomu za-

konodavstvI UkraYini [Implementation of international standards of child rights in national legislation Ukraine]. T. Shevchenko Kyiv National University. Institute of International Relations, 20.

7. Alternative report on implementation by Ukraine of the Convention on the Rights of the Child 2002–2008. Available at: <http://www.unicef.org/ukraine/report-ukr.pdf>

8. Zbirnyk normatyvno-pravovykh aktiv shchodo sotsial'noho zakhystu ditey ta pidtrymky sim"yi. [Collection of legal acts on child welfare and family support] (2013). Kiev: TOV «Intpres», 391.

9. State report: On the situation of children in Ukraine (based on 1999): Social protection of orphans and children deprived of parental care (2000). Ukrainian Institute for Social Research, 138

10. Arkhiv Yu. Hubert (2014). Audio zapys interv"yu z Yu. Pavlenkom 06.08.2014. [J. Hubert Archive interviews with Yuriy Pavlenko].

11. Order of the President of Ukraine "On urgent measures to protect the rights of children" (2005). Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1086/2005>

12. Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine of 17 October 2007 № 1242 On approval of the National Programme for reforming the system of institutions for orphans and children deprived of parental care. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1242-2007-p>

13. Parliamentary listening on legislation and the real state of children's rights in Ukraine on December 22, 2010. Available at: http://static.rada.gov.ua/zakon/skl6/11session/par_sl/slS2212110.htm

14. The State Statistics Committee of Ukraine. The number of children adopted during the year. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

15. Letter from the Ministry of Social Policy of Ukraine from 26.04.2012 № 228/0 / 15-12 / 56 on improving the delivery of social services to the most vulnerable segments of the population. Available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN74777.html

16. Final comments and recommendations of the UN Committee on the Rights of the Child for Ukraine in 2011. Available at: http://www.president.gov.ua/docs/unicef_ukraine2011.pdf

*Рекомендовано до друку д-р політ. наук, професор Перегудюю Є. В.
Дата надходження рукопису 20.05.2015*

Губерт Юлія Геннадіївна, кафедра політичних наук, Київський національний університет будівництва і архітектури, пр. Повітрофлотський, 31, м. Київ, Україна, 03680
E-mail: gubert@ukr.net